

МЕТОДИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У СИСТЕМІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Ганна Хортів

У статті визначається нормативно-правова база післядипломної педагогічної освіти вчителів початкових класів. Уточнюється поняття «методична компетентність учителів початкових класів». Висвітлюються принципи побудови, організації та реалізації системи підвищення професійного рівня вчителів початкових класів.

Ключові слова: методична компетентність, методична компетентність учителя початкових класів, післядипломна педагогічна освіта, функції післядипломної освіти.

МЕТОДИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ В СИСТЕМЕ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Анна Хортив

В статье определяется нормативно-правовая база последипломного педагогического образования учителей начальных классов. Уточняется понятие «методическая компетентность учителей начальных классов». Освещаются принципы построения, организации и реализации системы повышения профессионального уровня учителей начальных классов.

Ключевые слова: методическая компетентность, методическая компетентность учителя начальных классов, последипломное педагогическое образование, функции последипломного образования.

COMPETENCE IN METHODS OF A PRIMARY SCHOOL TEACHER IN THE SYSTEM OF LIFELONG EDUCATION

Anna Khortiv

Regulatory framework of in-service education of primary school teachers is defined in the article. The concept of «a primary school teacher's methodical competence» is clarified by the author. The principles of creating, organization and implementation of professional development of primary school teachers are highlighted.

Key words: methodical competence, primary school teachers, in-service teacher education, in-service training's functions.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Соціальні зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, вимагають нових підходів до освіти й виховання підростаючого покоління, а також по-новому ставлять

питання про професійну компетентність учителя. Інноваційні тенденції суспільного розвитку України вимагають суттєвих якісних змін у змісті підготовки педагогічних кадрів нової генерації. Особистість учителя,

його професійна компетентність сьогодні, як ніколи, є надзвичайно важливими умовами забезпечення ефективності процесу навчання і виховання. Визначальні зміни в характері освіти XXI століття (її спрямованість, цілі, зміст) усе більш прозоро орієнтують її на «вільний розвиток людини», творчу ініціативу, самостійність, конкурентоздатність, мобільність сучасного фахівця-педагога [1].

Особливої актуальності ці питання набувають у зв'язку із затвердженням і впровадженням нових державних стандартів на різних рівнях освіти. Велике значення у вирішенні проблем професійного вдосконалення вчителів початкових класів має методична компетентність.

Досліджувана проблема входить до складу науково-дослідної теми кафедри психології, педагогіки та менеджменту освіти Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти «Шляхи підвищення професійної компетентності педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти» (ДР № 0112 У 007543).

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковане вирішення даної проблеми. Теоретичною основою дослідження проблеми методичної компетентності педагогічних працівників стали концептуальні ідеї гуманістичної парадигми освіти (Г. Балл, Є. Барбіна, С. Гончаренко, І. Зязюн, М. Євтух, Ю. Мальований, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Сухомлинський та ін.).

Методологічні проблеми неперервної професійної освіти досліджували: С. Гончаренко, В. Кремень, Н. Ничкало, В. Олійник, В. Сидоренко, А. Бойко, В. Кузьменко, О. Пехота, В. Стешенко, Н. Тверезовська; досліджували питання варіативності змісту і структури післядипломної освіти, що орієнтується на різну фахову аудиторію:

В. Бездухов, В. Введенський, Б. Гершунський, О. Саган, В. Стрельников.

Аналіз наукових досліджень свідчить про те, що сьогодні існує вже значна кількість праць, присвячених проблемі розвитку професійної компетентності вчителя, зокрема впровадженню компетентнісного підходу до змісту професійної діяльності (В. Бондар, І. Драч, Г. Єльнікова, І. Зимня, О. Овчарук, О. Садівник, А. Хуторський та ін.).

Проблеми формування методичної компетентності педагогів досліджували: О. Бігич, Т. Гущина, О. Ігна, Т. Загривна, В. Земцова, О. Зубков, Т. Кочарян, М. Михнюк, А. Мормуль, Н. Стефанова, С. Татаринцева, О. Тумашова, В. Шаган та ін.

Професійне вдосконалення педагогічних працівників має бути безперервним і продовжуватися після здобуття вищої освіти, тобто в післядипломній освіті. Теоретичну основу дослідження також складають психолого-педагогічні концепції саморозвитку вчителя (К. Абульханова-Славська, Г. Балл, Є. Барбіна, І. Бех, І. Зязюн, Г. Костюк, Н. Кузьміна, В. Лозова, О. Пехота, С. Сисоева та ін.); теоретичні положення стосовно розвитку професійної компетентності педагогів у процесі курсової підготовки (А. Вербицький, А. Даринський, В. Кучинський, В. Максимова, М. Нечаєв та ін.).

Післядипломна педагогічна освіта – компонент безперервної освіти. Вирішення її основних завдань передбачає подальший розвиток особистості вчителя, забезпечення поглиблення, розширення й оновлення його професійних компетенцій. Фундаментальні положення становлення й розвитку системи післядипломної педагогічної освіти обґрунтовані в працях В. Бондаря, В. Киркалова, С. Крисяка, В. Маслової, Н. Протасової, Т. Шамової та ін. У наукових розробках

А. Вербицького, А. Даринського, В. Максимової, М. Нечаєва, А. Нікуліної, В. Ушакової та інших висвітлені основні ідеї розвитку професійної компетентності педагогів у процесі курсової підготовки. Учені В. Бондар, А. Даринський, І. Жерносек, С. Крисюк, О. Купцов, В. Маслов, В. Пуцов та інші низку своїх досліджень присвятили питанням удосконалення системи післядипломної педагогічної освіти.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Проблеми професійного вдосконалення педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти завжди знаходяться в центрі уваги науковців та є предметом досліджень. Проте, аналіз наукових джерел засвідчив недостатню розробленість проблеми ролі методичної компетентності в професійному вдосконаленні вчителів початкових класів у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення нормативно-правової бази здійснення післядипломної освіти вчителів початкових класів, уточнення поняття «методична компетентність учителів початкових класів».

Виклад основного матеріалу дослідження. Післядипломна педагогічна освіта, як галузь освіти дорослих, спрямовується на неперервне вдосконалення професійних знань, умінь і навичок.

У статті 47 Закону України «Про освіту» зазначено, що післядипломна освіта становить спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення й оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду [3].

В Указі Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» зазначено, що для здійснення стабільного розвитку і нового якісного прориву в національній системі освіти необхідно здійснити ряд заходів: удосконалити нормативно-правове забезпечення системи післядипломної педагогічної освіти; розробити стандарти післядипломної педагогічної освіти, зорієнтовані на модернізацію системи перепідготовки, підвищення кваліфікації та стажування педагогічних, науково-педагогічних працівників і керівників навчальних закладів; реалізовувати сучасні технології професійного вдосконалення та підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів системи освіти відповідно до вимог інноваційного розвитку освіти; забезпечити випереджувальний характер підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів відповідно до потреб реформування системи освіти, викликів сучасного суспільного розвитку [6].

У «Енциклопедії освіти» (2008 р.) зазначено, що післядипломна педагогічна освіта виконує ряд функцій:

- компенсаційну (можливість отримання педагогічними працівниками додаткової освіти);
- адаптувальну (пристосування педагогічних працівників до нововведень та змін в освітньому, соціально-економічному та виробничому середовищах);
- розвивальну (сприяння всебічному розвитку особистості в післядипломний період шляхом неперервного збагачення й оновлення знань, умінь та навичок, творчого зростання педагога) [2, с. 682].

Підсумовуючи результати проведених наукових досліджень, І. Титарен-

ко зауважує, що післядипломна освіта вчителя в системі неперервної педагогічної освіти спрямовується на модернізацію навчального процесу відповідно до сучасних динамічних змін у суспільстві; досягнення цілісності й наступності в навчанні та вихованні учнів; використанні сучасних форм, методів і технологій навчання; розвиток творчого потенціалу особистості; постійне поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки вчителя [5, с. 8].

Сучасна освіта є тим соціальним інститутом, через який проходить кожна людина, набуваючи при цьому рис особистості, громадянина, фахівця, професіонала, тому саме освіта має безпосередній та найвагоміший вплив на розвиток особистості й суспільства в цілому. Завдяки діяльності вчителя реалізується державна політика у створенні інтелектуального, духовного потенціалу держави, розвитку вітчизняної науки, техніки і культури, примноженні культурної спадщини й формуванні людини майбутнього. Усе це висуває сучасні вимоги щодо підготовки вчителя, його професійного становлення і професійної компетентності. Саме компетентнісний підхід сьогодні розглядається як один із важливих концептуальних принципів, що визначає сучасну методологію оновлення змісту освіти.

Продиктований потребами сьогодення високий рівень вимог до якості освіти молодших школярів, оскільки початкова школа є фундаментом освіти, може бути реалізований тільки тоді, коли вчитель початкової школи буде професійним, компетентним фахівцем у своїй галузі. Такий фахівець повинен мати не тільки фундаментальну освітню підготовку, а й володіти професійними знаннями і вміннями, що відповідають рівню сучасної психолого-педагогічної науки. Він має усвідомлювати цілі та значення своєї професійної праці в

цілісній системі безперервної освіти, бути професійно мобільним, гнучко реагувати на зміни соціальної ситуації розвитку школярів, оволодівати новими психолого-педагогічними вимогами до навчального процесу і новими педагогічними технологіями. Це означає, що сучасний учитель початкових класів – творчий суб'єкт професійної педагогічної діяльності.

Базові професійні компетентності вчителя формуються у вищих педагогічних навчальних закладах. К. Авраменко акцентує увагу на проблемі формування методичної компетентності вчителя початкових класів у процесі професійної підготовки вчителя в таких аспектах, як:

- системоутворювальний компонент професійної підготовки вчителя;
- самостійна динамічна й комплексна система, що відбиває зміст, структуру та функції;
- підсумок, що визначає рівень засвоєння методичних та інтегративних знань і вмінь, сформованість професійно-методичних навичок [1, с. 10].

У наукових дослідженнях із проблем підготовки педагогічних працівників (Н. Абашкіна, М. Лещенко, М. Нікандров, Л. Пуховська та ін.) виокремлюються два компоненти формування методичної компетентності в процесі професійної підготовки вчителів початкових класів – теоретичний і практичний.

Учені С. Гончаренко, А. Пінський, М. Потоцький, В. Сластьонін та інші процес формування методичної компетентності педагога розглядають як самостійну і водночас керовану систему, оскільки її мета й завдання визначаються відповідно до теоретичної та практичної підготовки вчителя, індивідуальних особливостей особис-

тості та потреб до самовдосконалення.

У дисертаційному дослідженні, присвяченому методичній підготовці майбутніх учителів початкових класів, К. Авраменко доводить, що формування методичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи полягає в єдності трьох компонентів:

1. Теоретичного (методики викладання навчальних дисциплін початкової школи).

2. Практичного (проходження різних видів педагогічної практики).

3. Аутометодичного (самостійна робота, саморегуляція методичних знань та вмінь, авторизація педагогічного досвіду, запровадження у власну педагогічну практику інновацій і сучасних освітніх технологій).

Учена зауважує, що рівень методичної компетентності забезпечує реалізацією всіх її функцій, а саме: культурологічної, аксіологічної, прогностичної, інноваційної, діагностичної, моделювальної [1, с. 11].

Сьогодні ефективність педагогічної праці педагога залежить не тільки від базової професійної підготовки вчителя, а й від інших сучасних компонентів професіоналізму. Педагогові доводиться самостійно вирішувати такі завдання, що раніше не входили до його компетенції. Аналіз, діагностування, прогнозування, проектування, оптимізація всіх аспектів навчально-виховного процесу стають нормою педагогічної діяльності.

Учитель початкових класів – це єдиний педагог у середній школі, який викладає не одну-дві суміжні дисципліни, а володіє знаннями і методиками всього спектра навчальних предметів Базового плану. Йому необхідно вміти синтезувати методичні знання з окремих дисциплін в єдиний блок. Успішне навчання в початковій школі можливе тільки в тому випадку, якщо вчитель досконало володіє

змістом навчальних предметів на рівні сучасної науки, а також, якщо цей зміст відібраний учителем відповідно до поставленої мети. Саме тому методична компетентність учителя початкових класів повинна бути відокремлена як одна з визначальних у комплексі професійно важливих якостей педагога, особливо в умовах запровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти. Тому підвищення рівня методичної компетентності вчителів початкових класів є важливим компонентом діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти.

О. С. Анісімов, Ю. К. Бабанський, Е. В. Бережнова, Т. А. Каплунович, С. В. Кульневич, В. О. Сластьонін виділяють у своїх роботах методичну компетентність учителя як знання соціально-філософських проблем і концепцій, що визначають розвиток сучасної освіти; уміння використовувати ці знання для обґрунтування власної діяльності: знання сучасних ефективних технологій навчання, виховання й уміння адекватно оцінювати зовнішні та внутрішні умови для їх застосування; складові знань, їх логіко-понятійну структуру, засоби і методи засвоєння й уміння використовувати ці знання при відборі та конструюванні навчального матеріалу, прогнозування результатів навчання; знання структури навчально-пізнавальної та педагогічної діяльності; уміння користуватися цими знаннями при проектуванні своєї професійної і навчально-пізнавальної діяльності учнів; знання методів дослідницької діяльності й уміння реалізувати на практиці її системно-моделюючий рівень [4]. Тобто, показниками методичної компетентності вчителя початкових класів можна вважати: володіння змістом навчальних дисциплін, володіння сучасними

теоріями та технологіями навчання і виховання, знання та врахування факторів, що забезпечують успішність педагогічної діяльності.

Ураховуючи принципи безперервної освіти методична система професійного вдосконалення вчителів початкових класів щодо підвищення рівня методичної компетентності педагогів у післядипломній освіті має спрямовуватися на подальший розвиток трьох компонентів – теоретичного, практичного, аутометодичного.

Для здійснення і реалізації мети підвищення рівня методичної компетентності вчителя початкових класів у закладах післядипломної освіти необхідно вибудувати сучасну методичну систему такої роботи.

Т. Фещенко методичну систему підвищення професійного рівня вчителя в післядипломній освіті визначає як складну, відкрити динамічну систему, що включає мету, завдання, зміст, методи, засоби й організаційні форми, зорієнтовані на особистість учителя, що забезпечить взаємодію викладача та слухачів на засадах діяльнісного підходу та враховує соціальний контекст розвитку суспільства й освіти [7, с. 4].

Побудова такої методичної системи підвищення професійного рівня вчителів початкових класів залежить від ряду факторів, що водночас здійснюють безпосередній вплив на формування нового погляду на професійний розвиток учителів. Такими факторами є:

- розвиток концепції, стратегії і тактики здійснення неперервної освіти;
- нова роль педагогічного працівника в умовах інформаційного суспільства та впровадження нових державних стандартів;
- врахування аксіологічної складової сучасної педагогічної освіти;

- пошук нових шляхів і засобів оцінювання якості освіти, способів та критеріїв оцінювання якості роботи вчителя;

- нові підходи до атестації педагогічних працівників.

Підґрунтям побудови, організації та реалізації методичної системи підвищення кваліфікації вчителів початкових класів, а саме підвищення рівня методичної компетентності педагогів, стануть такі принципи: андрагогіка; системоутворювальний характер мети навчання; орієнтація на компетентнісний підхід; єдність фундаментальної та професійної спрямованості навчання, інтеграції і системності, науковості та наочності; практико-зорієнтований, діяльнісний підходи з опорою на індивідуальний методичний стиль діяльності вчителя та формування на його засадах науково-методичного мислення вчителя.

Висновки. Методична компетентність учителя – важливий компонент професійної діяльності вчителя, передбачає відповідний рівень засвоєння методичних та інтегративних знань та вмінь, сформованість професійно-методичних навичок.

Методична компетентність учителів початкових класів передбачає відповідний рівень засвоєння методичних та інтегративних знань та вмінь, сформованість професійно-методичних навичок, що дозволяють здійснювати навчально-виховний процес у початковій школі.

Зміст, структура, організаційні форми підвищення професійного рівня вчителів початкових класів у закладах післядипломної педагогічної освіти визначаються нормативними документами щодо здійснення післядипломної педагогічної освіти.

Підвищення ефективності методичної системи щодо професійного вдосконалення, а саме підвищення рівня

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТИ

методичної компетентності вчителів початкових класів у закладах післядипломної педагогічної освіти України уможливило врахування кращого вітчизняного та світового досвіду підготовки педагогічних працівників, виявлення ефективних форм і методів цієї діяльності в умовах реформування системи освіти України та інтеграції в європейській освітній простір.

Перспективи подальших дослід-

жень у даному напрямі. Проведене дослідження не є остаточним вирішення проблеми підвищення рівня методичної компетентності вчителів початкових класів у системі безперервної освіти. Доцільним убачаємо вивчення питання розвитку методичної компетентності вчителів початкових класів у методичній системі підвищення професійного рівня вчителів початкових класів у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Література

1. Авраменко К. Б. Методична підготовка вчителів початкових класів у педагогічних навчальних закладах України (1956–1996): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.пед.н.: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / К. Б. Авраменко. – К., 2002. – 20 с.
2. Енциклопедія освіти / Гол. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 682.
3. Закон України «Про освіту» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/page2>.
4. Крилевець М. П. Професійна компетентність учителя початкової школи / М. П. Крилевець: матеріали обласного семінару-практикуму. ПОІППО, 2012.
5. Титаренко І. О. Післядипломна освіта вчителя початкових класів в системі методичної роботи загальноосвітньої школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.пед.н: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. О. Титаренко. – К., 2005. – 20 с.
6. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
7. Фещенко Т. С. Методическая система подготовки учителя в постдипломный период как фактор повышения качества образования [Текст] / Т. С. Фещенко // Актуальные задачи педагогики: материалы III междунар. науч. конф. (г. Чита, февраль 2013 г.). – Чита: Молодой ученый, 2013. – С. 20–24.